

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2015

Lucie Lechnýřová

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Genderové role v pohádkových příbězích

Gender roles in fairy tales

Lucie Lechnýřová

Vedoucí práce: PhDr. Irena Smetáčková, Ph. D.

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: BC – VYCH (7505 R008)

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Genderové role v pohádkových příbězích vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 17. 7. 2015

.....

podpis

Děkuji PhDr. Ireně Smetáčkové za odborné vedení, nezměrnou trpělivost a její cenné a přínosné rady, které mi po celou dobu zpracovávání práce poskytovala.

ABSTRAKT:

Pohádky a pohádkové příběhy působí na děti výchovným a socializačním způsobem. V pohádkách děti nacházejí odpovědi na otázky, problémy a situace, které jim život přináší.

V pohádkách se odráží život v surové podobě, lidé přicházejí na svět, marodí, umírají, chudnou, kradou, žárlí, milují a nenávidí až na smrt, pro pomoc druhému jsou ochotni položit vlastní život. Dítě cítí opravdovost příběhu, nachází něco, co zažilo na vlastní kůži.

Děti se ztotožňují s pohádkovými hrdiny a jejich vlastnostmi, hrdinové příběhů jsou pro ně vzorem. Děti si tak nenásilně vytvářejí hierarchii hodnot, protože morální poselství pohádek bývá jednoznačné, a to je pro děti výhodou.

Pohádkové příběhy zasahují do všech oblastí života a složek výchovy. Jednou z oblastí je i oblast genderová. Ve svém výzkumu jsem dětem předložila tradiční pohádku a pohádku méně tradiční. V méně tradiční pohádce jsou mužské a ženské role obráceny.

Cílem výzkumu je zjistit, jak chlapci a děvčata vnímají rozdělení mužských a ženských rolí v pohádkách. S dětmi jsem vedla strukturované rozhovory a získaná data porovnávala s informacemi teoretickými, které jsem nasbírala.

KLÍČOVÁ SLOVA:

gender, feminita, maskulinita, pohádka, pohádková postava, identifikace

ABSTRACT:

Fairy tales have an educational and socialization impact on children. In fairy tales children find answers to questions, problems and situations, that life brings them.

Fairy tales reflect true life – people come into the world, fall ill, die, get poorer, steal, get jealous, love and hate to death and they are willing to lay down their life for helping others. A child feels genuineness of story, finds something what it had experienced itself.

Children identify themselves with fairy tale characters and their characteristics, heroes of stories are their models. So naturally children create their hierarchy of values, because moral message of fairy tales is clear and that is its advantage for children.

Fairy tales interfere in all aspects of life and education. One of the aspects is the area of gender. In my research I presented the children a traditional fairy tale and less traditional fairy tale, where male and female roles are reversed.

The aim of the research was to find out how boys and girls perceive the division of roles in fairy tales. I led structured interviews with children and compared the collected data with the gathered theoretical information.

KEYWORDS:

gender, femininity, masculinity, fairy tale, identification

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Část teoretická:	9
2.1	Gender.....	9
2.2	Genderový řád ve společnosti.....	9
2.3	Genderová socializace v dětství.....	10
2.4	Dítě z pohledu genderu	12
2.5	Charakteristika dítěte v předškolním období	13
2.5.1	Kognitivní vývoj předškolního dítěte	14
2.5.2	Vývoj verbálních schopností v předškolním věku	14
2.5.3	Emoční vývoj u předškolního dítěte.....	15
2.6	Vliv vrstevnické skupiny na dítě v předškolním zařízení.....	15
2.7	Hra a hračka u předškolních dětí	18
2.8	Funkce pohádky v předškolním věku	19
2.9	Identifikace předškolních dětí s pohádkovými postavami.....	23
2.10	Vlastnosti pohádkových postav z hlediska genderu	24
3	Část empirická	27
3.1	Cíl výzkumu.....	27
3.2	Průběh a místo výzkumu.....	27
3.3	Charakteristika pohádek a metoda sběru dat	28
3.4	Individuální rozhovory s dětmi (stručná charakteristika dítěte).....	30
3.5	Odpovědi dětí.....	35
3.6	Diskuze	40
4	Závěr.....	42
5	Seznam Použité literatury:.....	44

6	Seznam příloh.....	47
7	Seznam tabulek.....	48

1 Úvod

Cílem bakalářské práce je zjistit, jak děti předškolního věku vnímají genderové rozdělení rolí v tradičních a v méně tradičních pohádkách. Mým úkolem bylo zjistit, zda děti vnímají rozdělení mužských a ženských rolí pouze dle stereotypu nastaveného společností. Ze své pedagogické práce s dětmi mám zkušenosti, že děti jsou vychovávány pouze dle klasického genderového řádu. Chtěla jsem si ověřit, jak daleko jsou děti ochotny přijmout změny v uspořádání mužských a ženských rolí. K tomu mi měl pomoci pohádkový příběh, protože ten je pro děti nejbližším žánrem, ve kterém nalézají odpovědi na důležité životní otázky. Pohádka v životě dítěte hraje podstatnou roli, protože k dětem promlouvá jazykem jim blízkým a srozumitelným. Pohádka dětem předává informace z reálného světa strukturovanou formou.

Cílovou skupinou v mém výzkumu jsou děti z mateřské školy ve věku 4-5 let. Školní vzdělávací program v mateřské škole, kde jsem výzkum prováděla, je na pohádkách a pohádkových příbězích postaven. Děti se během školního roku seznamují s různými druhy pohádek. Příběhy z pohádek jsou pilířem všech výchovných složek.

Praktická část bakalářské práce je založena na informacích, které jsem získala od dětí na základě vlastního výzkumu. Dětem jsem přečetla dvě pohádky, které jsem napsala pro účel této práce. První pohádka je tradiční „Jak Honza vyléčil princeznu“, druhá genderově méně tradiční „O odvážné Lole“.

Práci jsem rozdělila do dvou hlavních částí, teoretické a praktické. V teoretické části se zabývám tématem genderové role, která tvoří základ práce. Dále se zaměřuji na předškolní věk dětí a jejich vztah k pohádkám. Popisuji zde genderovou socializaci v mateřské škole, protože v tomto období začíná na dítě působit vrstevnická skupina kromě doposud rodičovské autority. Soustřeďuji se na hry a hračky předškolních dětí a na pedagogickou autoritu. Popisuji vlastnosti a reakce očekávané od dívek a chlapců.

Soustředila jsem se na vlastnosti mužských a ženských hrdinů, tak jak je vnímají děvčata a chlapci zvlášť. S vybranými dětmi jsem vedla rozhovory, informace jsem si zapisovala do vytvořených dotazníků. Zjištěné údaje jsem porovnávala s informacemi zjištěnými v teoretickém výzkumu. Výsledky výzkumu jsem zaznamenala v závěrečném shrnutí.

2 Část teoretická:

2.1 Gender

Gender je pojem, který označuje sociální charakter pohlaví. Pohlaví člověka je dáno biologicky, ale sociálnímu chování se lidé učí během života. Učí se jednat jako žena nebo muž. Existují různé druhy vzorců chování, které jsou v dané společnosti považovány za typicky mužské nebo ženské. Jedna z prvních otázek při narození dítěte zní, zda je to holka nebo kluk. Gender je tedy jednou z primárních kategorií, která strukturuje život v naší kultuře a společnosti. Lze dokonce tvrdit, že dokud rodiče neznají pohlaví svého dítěte, nejsou ho plně schopni přijmout ve svém myšlení. Teprve když pohlaví znají, jsou teprve schopni o něm konkrétně přemýšlet, pojmenovat a plánovat jeho budoucnost (Jarkovská 2013).

Lidské pohlaví jako biologická danost je základem, na kterém lidé z velké části budují společenskou kategorii zvanou gender (maskulinitu či feminitu). Lidé se často v jednání s druhými opírají o genderové stereotypy. Stereotyp je označení pro souhrnný popis dané skupiny a může mít pozitivní i negativní charakter. S konkrétním stereotypem je spojována téměř každá společenská skupina. Ženy a muži nejsou výjimkou. Genderové stereotypy jsou stručné pojmy toho, pod čím si představíme, jak má vypadat „maskulinní muž“ či „femininní žena“. Genderové stereotypy jsou v dané společnosti platné a předpokládá se, že charakteristiky tvořící genderový stereotyp sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví (Renzetti, Curran 2003).

Historie genderu je poměrně krátká v porovnání s jinými stejně významnými pojmy. Potřeba tento analytický nástroj definovat nastala v minulém století v souvislosti s ženským hnutím, které upozorňovalo na nerovnost mužů a žen v západních zemích (Smetáčková 2006).

2.2 Genderový řád ve společnosti

Genderový řád ve společnosti je založen na stereotypech. Stereotypy určují, jaký způsob myšlení, mluvení, chování a jednání by měli projevovat ženy a jaký muži (Hartl, Hartlová 2010). Genderový stereotyp představuje vlastnosti a role typické pro muže a ženy v dané

společnosti. Společnost tyto vlastnosti očekává, aby byla naplněna mužská a ženská role (Doležalová 2009).

K nevědomé reprodukci genderového řádu dochází např. při užívání tzv. generického maskulina. Jedná se o užívání mužského rodu pro označení skupiny v situacích, kdy jsou zahrnuti muži i ženy. Např. oslovení *Milí žáci*, *Vážení diváci* aj. Jde o neutrální pravidlo, které si neuvědomujeme, ale tímto se podílíme na předávání genderových stereotypů a na znevýhodňování žen v jazyce (Janošová 2008).

Znevýhodňování žen se projevuje systematickými nerovnostmi. Ve většině společenských hierarchií dominuje mužská nadřazenost (Smetáčková 2006). Muži jsou v nepoměrné většině zastoupeni v mnoha oblastech, především ve sféře politické a ekonomické. Vyskytují se však i oblasti, kde jsou znevýhodněni i muži. Ženy oproti mužům jsou ve výhodě při péči o potomky, a to z hlediska biologického i sociálního. Z tohoto pak často vyplývá problém po rozvodu rodičů, kdy je ve většině případů dítě dáno do péče matky. Poté záleží na spolupráci rodičů, do jaké míry může otec výchovně působit na své vlastní dítě.

Myšlenkou rovného postavení muže a ženy ve společnosti se zabýval i Tomáš Garrigue Masaryk. Vycházel z toho, že muži a ženy jsou si rovni. Téma rovnoprávnosti zapracoval v několika pracích a prosazoval ji politicky. Rovnost mužů a žen zařadil i do Ústavy české republiky z roku 1920 (Kalnická 2009).

2.3 Genderová socializace v dětství

Socializace je proces předávání společenských hodnot a norem. Prostřednictvím socializace se dítě začleňuje do společnosti, učí se rozumět sociálním rolím a chovat se v souladu s nimi, čímž získává od svého okolí pozitivní zpětné vazby.

Prvním socializačním faktorem v životě dítěte je rodina. Osvojování mužských a ženských rolí se váže na skutečnost, jakého biologického pohlaví dítě je (Jarkovská 2013).

Genderová socializace je proces víceméně vědomého úsilí spojený s explicitními odměnami a tresty. Genderová socializace probíhá způsobem, kterým dospělí mezi sebou jednají navzájem a jednají tak i s dětmi. Projevem tohoto jednání může být dětské oblečení, knížky, hračky aj. Dále se děti socializují v dětských kolektivech (Renzetti, Curan 2003).

K rozvoji genderové identity přispívají vztahy s vrstevníky v předškolním zařízení, ve kterém děti přicházejí do širší interakce s vrstevníky a nerodičovskou autoritou. Genderová identita však nemusí být vždy v souladu s genderovou rolí. Často dítě převezme chování, které se očekává od konkrétního genderu i přesto, že jeho vnitřní pocity jsou opačné (např. dívka by si raději hrála s autíčky, ale bojí se posměchu okolí).

V psychologii existuje několik teorií, které vysvětlují, jak vzniká genderová identita.

Genderovou identitu ale nelze zaměňovat s genderovou rolí. Genderová identita je vnitřní přesvědčení o příslušnosti k jednomu nebo druhému pohlaví. Genderová role představuje soubor předpisů a pravidel chování, která společnost očekává od příslušného genderu. Genderová identita nemusí být vždy v souladu s genderovou rolí.

Jednou z prvních teorií genderové identity dětí je **psychoanalytická teorie** Sigmunda Freuda. V centru Freudovy pozornosti byl tzv. Oidipův komplex. Podle Freuda se „normální“ chlapec vyvine, pokud si zvolí v raném předškolním období za objekt své lásky matku. Podvědomě by ji chtěl mít jako svoji životní partnerku, otec se pro něj v tu chvíli stává nepřítelem. Chlapec se obává s otcem vstoupit do boje, protože otec je silnější a mohl by ho „vykastrovat“. Chlapec se vzdává boje, s otcem se identifikuje, snaží se být jako on a chovat se jako muž. Přijímá mužskou roli a vytváří si mužskou identitu. „Normální“ ženou se dívka stává, pokud jako objekt zvolí otce. V rané fázi je však pro dívky i chlapce prvním objektem matka. Z hlediska pohlaví je tento objekt pro chlapce nezměněn, i v budoucnu si volí za objekt své lásky většinou ženu. U dívky v průběhu vývoje dochází většinou ke změně objektu. Svou lásku musí přenést z matky na otce-muže. Oidipovskou situaci ještě ovlivňuje tzv. kastráční komplex. Ten má u chlapce podobu strachu ze ztráty penisu a u dívky se naopak jedná o závist penisu (Kalnická 2009).

Srozumitelnější vysvětlení přináší teorie sociálního učení. Ta je založena na odměnách za dodržování adekvátního chování vyplývajících z odpovídající genderové role a na trestech za porušení tohoto chování (Atkinson 2003).

Další teorií je **kognitivně vývojová teorie**, pomocí které se malé děti učí nalézt řád v sociálním světě. Podle této teorie děti v okolním hmotném a sociálním světě objevují vzorce. Mezi ně patří i vzorce genderové.

V rámci socializace v útlém dětství děti učíme, jaké jsou představy o ženách, mužích a jejich vztazích. Dostáváme návod, jaký máme žít život jako ženy nebo muži v dané kultuře. Tyto představy sdílí většina společnosti v dané kultuře a vychází z nich v každodenních interakcích po celý život. Takto nastavený genderový řád nás provází od dětství po celý život a je předáván dalším generacím (Smetáčková 2007).

Děti se učí pozorováním dospělých, osvojují si tak chování, které odpovídá dané genderové roli. Tuto roli děti přijímají na základě své kultury. Pokud by společnost v dané kultuře byla méně genderově vyhraněná, budou i děti přijímat méně vyhraněné genderové role (Atkinson 2003).

2.4 Dítě z pohledu genderu

S pohlavím jsou spojeny i další specifické rysy, proto se rodiče snaží, aby dítě na první pohled odpovídalo danému pohlaví. Jedná se především o oblečení dětí. Chlapci většinou nosí oblečení tmavších a tlumených odstínů, které jsou zdobeny sportovními nebo bojovými motivy, dopravními prostředky a filmovými hrdiny. Dívky jsou oblékány do výraznějších barev, v kterých převládá růžová. Oblečení je často zdobeno mašlemi, volány, květinovými motivy a také postavami víl a princezen. Často jsou dívkám česány různé culíky, i když mají ještě krátké vlasy a je pouhým snem rodičů, aby jim už narostly. Dalším výrazným zásahem u dívek je propíchnutí uší a nasazení náušnic (Renzetti, Curan 2003).

V průběhu rané socializace si děti vytvářejí genderovou identitu, která představuje stálé pojetí sebe samého jako muže nebo ženy. Různé kultury a společnosti popisují společensky přijatelné sociální chování a role. Ty se sice časem mohou měnit, ale jedno zůstává stejné. Každá kultura má zájem na tom vychovat ze svých chlapců a děvčat dospělé muže a ženy. Přijetí vlastností a chování, které se pokládá za žádoucí pro ženy a pro muže, se nazývá přijetí genderová role.

Přijetí genderové role a pohlavní identita jsou odlišné pojmy. Dívka může pevně přijmout sebe jako ženu, ale ještě nemusí přejímat všechny vzorce chování, které se v její kultuře považují za ženské, ale také nemusí odmítnout vzorce chování a jednání, které jsou připisovány mužům (Atkinson 2003).

Dle (Heluse 2009, s. 37) je u dětí posilována genderová role na základě následujících čtyř procesů:

Formování tzv. manipulace: U chlapců je žádoucí síla a aktivita, u dívek hezké oblečení, celková upravenost, ukázněnost. Rodiče dětem říkají: tohle holky nedělají, kluci nepláčou apod. Tento proces je trvalého charakteru.

Systematické zaměřování pozornosti: Jde o zaměření pozornosti na předměty odpovídající danému genderu. Toto se týká hlavně hraček. Chlapcům jsou nabízena auta různých typů, konstrukční a technické stavebnice, různé zbraně apod. Děvčatům zase panenky, kočárky, potřeby na česání panenek, plyšové hračky a další. Pokud si zvědavé dítě vybere hračku, která neodpovídá jeho genderové roli, může sklidit údiv či posměch okolí.

Verbální (jazykové pojmenování): oslovení např. hodná holčička, princezna, správný chlap, rošťák aj. Tyto formulace a oslovení pomáhají k uvědomění, že jsem chlapec/děvče. V předškolním zařízení se děti učí vzájemnému chování mezi chlapci a děvčaty.

Aktivizace: týká se rozdělení úkolů pro chlapce a dívky např. v domácnosti. Dívky mívají na starost práce spojené s kuchyní a úklidem, chlapci pomáhají např. tátovi v garáži, při opravách a montážích. Polarizace aktivit představuje jak pro dívky, tak pro chlapce citelné omezení možností rozvoje a kvality životní seberealizace.

2.5 Charakteristika dítěte v předškolním období

Za předškolní období se většinou označuje věk od tří do šesti let věku dítěte. Konec tohoto období není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně. Vrcholí nástupem do školy. Charakteristickým znakem pro toto období je postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která mu umožňuje prosadit se ve vrstevnické skupině (Vágnerová 2000). Říčan toto období nazývá „Kouzelný věk předškoláka“, z názvu je patrné, že jde o jedno z nejhezčích období vývoje člověka (Říčan 2004, s. 119). Charakteristika vývoje předškolního dítěte se bude vztahovat především k tématu bakalářské práce.

2.5.1 Kognitivní vývoj předškolního dítěte

V tomto věku je poznávání zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí. Piaget nazval tento způsob uvažování jako názorné, intuitivní myšlení. Toto myšlení je ještě nepřesné, málo flexibilní a postrádá logické zákony (Vágnerová 2000, str. 102). Podle Vágnerové je typickým znakem pro uvažování dítěte **egocentrismus**. Dítě si realitu upravuje na základě vlastního úsudku, zatím není schopno nahlížet na situace z více hledisek. Zvláštním rysem v myšlení předškoláka je **magičnost**. Dítě neodlišuje přání od činu, fantazie převládá nad skutečností (Mertin, Gillernová 2010). Další vývojovou zvláštností v myšlení předškolního dítěte je **antropomorfismus**. Dítě přisuzuje neživým předmětům lidské vlastnosti. Tento vývojový prvek je možné využít při práci s pohádkami. Další zvláštností ve vývoji dítěte je tzv. **presentismus**, kdy dítě chápe podobu světa pouze v přítomnosti. Dle Trpišovské a Vacinové (2006) dítě nevnímá časové úseky reálně, ale zdají se mu delší než dospělému člověku. Tato zvláštnost ve vnímání je důležitá při poslechu pohádkového příběhu. Dítě vydrží poslouchat kratší příběh.

Způsobem vyjádření vlastní interpretace reality a postoje ke světu je hra a vyprávění. Symbolická hra slouží dítěti jako prostředek k vyrovnání se skutečností, která je pro něj v tuto chvíli problematická. Hra dítěti dovoluje přizpůsobit si realitu svým přáním a potřebám. Pomocí hry si dítě může přehrát situace, kterým nerozumí nebo jsou pro něj obtížné, tím může najít přijatelné řešení.

Stejnou funkci poskytuje pohádkový svět. Pohádkové bytosti mají jednoznačný charakter a příběh dobře skončí. Dobro zvítězilo, zlo je potrestáno (Vágnerová 2000).

2.5.2 Vývoj verbálních schopností v předškolním věku

U předškoláka je jazyk chápán v přímé úměře ke stupni rozvoje poznávacích procesů. Informace předávané verbální komunikací jsou zpracovávány dle úrovně myšlení, která odpovídá určitému jedinci. Verbálními schopnostem se děti učí prostřednictvím nápodoby dospělých nebo starších dětí.

Významnou fází ve vývoji řeči u předškolního dítěte je egocentrická řeč. Ta je primárně určena jiné osobě a je spojena s myšlením. Jedná se o řeč „pro sebe“, která je sociálně stimulovaná, ale její zaměření sociální není. Egocentrická řeč má pro předškolní dítě význam v tom smyslu, že se nemusí přizpůsobovat druhému v takové míře, jako když

s někým mluví doopravdy. Slouží ke zjednodušení orientace a k řešení problémů. Postupně se mění a stává se vnitřní řečí. V předškolním věku děti začínají mluvit ve složitějších větách, později v souvětích. Stále však dělají chyby, pokud vyjadřují různé časové vztahy (Vágnerová 2000). U dětí také roste zájem o mluvenou řeč. Děti okolo čtyř let rády naslouchají krátkým pohádkám. Řeč u dětí má význam v obou směrech, zvyšuje se schopnost více mluvit, ale také více poslouchat (Langmeier, Krejčířová 1998).

2.5.3 Emoční vývoj u předškolního dítěte

U předškolního dítěte dochází k rozvoji prosociálního chování, to lze charakterizovat jako pozitivní a respektující ostatní. Dle Vágnerové je jedním z předpokladů pro rozvoj takového chování dostatečně uspokojená potřeba bezpečí a jistoty. Děti, které získaly pocit důvěry, bezpečí a jistoty, tak také nahlízejí na vnější svět jako na bezpečný a přívětivý. Právě proto můžeme asociální chování zaznamenat více u dětí, které tyto základní potřeby uspokojené nemají. Rozvoj prosociálního chování je přímo závislý na úrovni kognitivních kompetencí. Je také výsledkem sociálního učení. Jestliže dítě nemá v rodině kladný vzor a není od něj pozitivní chování vyžadováno, neví, jaké chování je vhodné (Vágnerová 2000).

Rozvoj prosociálního chování je také spojen s kontrolou a ovládním agresivity. U předškolních dětí se objevuje celá škála agresivních projevů. Mladší děti využívají více agrese fyzické, u starších převažuje agrese verbální. I v tomto případě zde hraje roli sociální učení zejména z rodiny (Vágnerová 2000).

2.6 Vliv vrstevnické skupiny na dítě v předškolním zařízení

Hlavním zařízením pro předškolní děti je mateřská škola. V mateřské škole také probíhal výzkum pro tuto práci. Mateřská škola, která měla původně za úkol nahrazovat péči o děti zaměstnaných rodičů, dostala ale zcela jiný rozměr. Děti zde nabývají zkušenosti sociální interakce, komunikují s vrstevníky a setkávají se s pedagogickou autoritou. To jim později bude přínosem před nástupem do školy. V mateřské škole dojde u dětí k rozvoji schopností a dovedností ve všech oblastech pod vedením dospělého (Čáp, Mareš 2007).

Mezi výchovné oblasti, se kterými se zde dítě setkává, patří především oblast biologická, psychologická, interpersonální, sociálně-kulturní a enviromentální (Havlíková,

Vencálková, Havlová, Lacinová, Petrasová, Šprachtová 2000). Jednotlivé oblasti popíší podrobněji:

- **Oblast biologická:** zahrnuje péči o své tělo, sebeobsluhu, správné stravovací návyky, elementární poznatky o zdravé výživě, informace spojené s ochranou zdraví a bezpečným chováním k sobě i k vrstevníkům.
- **Oblast psychologická:** klade důraz na poznávání vlastního já, na prožívání a vlastní sebepojetí.
- **Oblast interpersonální:** je založena na respektu, toleranci, komunikaci a spolupráci s ostatními.
- **Oblast sociálně-kulturní:** v této oblasti si dítě osvojuje poznatky z vlastní rodiny a širšího okolí. Dále také důležité informace o své obci a celé naší zemi.
- **Oblast environmentální:** umožňuje pochopit důsledky svého jednání ve vztahu k prostředí, ve kterém dítě žije.

Mateřské školy se podílejí na socializaci dítěte, jsou považovány za doplněk rodinné výchovy. Pomáhají vyrovnávat rozdíly, které jsou způsobeny odlišnými sociálními a kulturními návyky v rodinách. V mateřské škole se dítě podrobuje pedagogickým metodám, které jsou přiměřené jeho věku a potřebám. Předškolní výchova je dobrým základem pro další rozvoj dítěte před nástupem povinné školní docházky (Jůva 2001).

Mateřská škola dává dětem příležitost navazovat vztahy s dětmi přibližně stejného věku a umožňuje budovat tzv. symetrické vztahy, tj. vztahy na stejné úrovni. A to oproti rodině, kde převažují vztahy nesymetrické. Pomocí hry dítě poznává osobnostní vlastnosti vrstevníků, učí se reagovat na požadavky ostatních a správně formulovat vlastní přání. Dále se dítě učí spolupracovat s ostatními prostřednictvím hry a dalších řízených i neřízených činností. V mateřské škole je sice dítě jedním z mnoha, ale má stejné možnosti prosadit se.

Dochází zde k navazování prvních kamarádkých vztahů i prvních lásek. Výběr kamaráda probíhá dle několika parametrů, např. podle pohlaví, společného zájmu o konkrétní hru nebo hračku, podle sympatií nebo společného cíle. Oblíbenými kamarády v předškolním

věku jsou děti, které jsou otevřené, kamarádké, komunikativní. (Kucharská, Švancarová 2007). Předškolní dítě si vybírá kamaráda na základě vlastní volby. Jedná se většinou o dítě stejného genderu, a to i přesto, že třídu v mateřské škole tvoří homogenní skupina chlapců a děvčat. To je dáno i samotným uspořádáním třídy v mateřské škole, která je z velké části rozdělena na koutek dívčí a chlapecký. Hračky ve třídě jsou jasně genderově polarizovány. Z vlastní pedagogické praxe mám zkušenosti, že není nijak dívkám ani chlapcům podsouváno, aby si hráli s hračkami, které jsou určeny pouze jejich genderu.

Důležitým prvkem výběru kamaráda je, jak jsem uvedla výše, především pohlaví, zevnějšek druhého dítěte, vlastnictví zajímavého předmětu a chování. *„Děti, které se chovají nepříjemně, které ostatní ruší, kterým nelze dobře rozumět, které nedovedou respektovat pravidla hry, tj. které nejsou kamarádi, jaké potřebuji, bývají odmítány. D.E.Papalianová a S. W.Oldsová (1992) uvádějí, že agresivní děti měly malou popularitu ve srovnání s těmi, které se chovaly přátelsky. V tomto případě může jít o důsledek negativní zkušenosti, která začala již v raném dětství.“* (Vágnerová 2000, s. 129).

Kamarádi v tomto věku nabývají na důležitosti, mezi vrstevníky je dětem dobře. Děti se dokážou domluvit mezi sebou jazykem jim blízkým. Většinou jim nedělá problémy střídat se ve hře, nebo se dělit o hračku. Na druhé straně mají rády pozornost ze strany dospělých, rády upozorňují na to, co se jim povedlo, a jsou rády chváleny. Předškolním dětem nedělá větší problém řídit se pravidly nastavenými ve skupině. (Allen, Marotz 2000)

K vrstevníkům dítě zaujímá pozici kamaráda, ale také soupeře při různých hrách nebo soutěžích. Ve hře je soupeř důležitý, dává možnost porovnat své schopnosti a dovednosti. Také dochází k rozlišování genderových rolí. Dítě poznává, jak se v určité situaci chová chlapec a jak dívka. Setkává se s různými hračkami typickými pro chlapce nebo děvčata (Kucharská, Švancarová 2007).

V předškolním věku je kladen důraz na osvojování sociálních rolí v širším společenském prostředí, nejen v rodině. Jedná se o požadavky a nároky, které by měl jedinec plnit v rámci společnosti. Nyní je kromě dcery nebo syna také žákem/žákyní mateřské školy. Dítě se musí přizpůsobit režimu a programu v mateřské škole. Dítě se účastní společných aktivit a činností, u kterých vyučující kladou důraz na to, aby činnosti dokončilo, uklidilo po sobě hračky apod. Důležitým prvkem v mateřské škole je osobnost učitele/ky. Osobnost

učitele/ky je hlavním a integrujícím činitelem v mateřské škole. Vlastní role pedagoga v mateřské škole by měla zahrnovat schopnost týmové práce a umění improvizace. Učitel/ka v mateřské škole by měl mít stanovené pedagogické cíle, dlouhodobé i krátkodobé, a jasně srovnaný žebříček hodnot. Dobrý pedagog si je vědom, že jeho autorita nevyplývá z direktivního řízení, ale z osobnosti, kterou děti přijímají (Havlíková, Vencálková, Havlová, Lacinová, Petrasová, Šprachtová 2000).

Pedagogická autorita v mateřské škole je dle genderových stereotypů spjata pouze s osobou ženy, mající lepší dispozice k péči o malé děti. Učitelské povolání v mateřské škole není vnímáno pro muže jako atraktivní. Vyjimky jsou ojedinělé. Důvodem je, kromě vrozených dispozic, že kariérní postup prakticky neexistuje, dalším důvodem je nízká mzda. Mužská pedagogická autorita v mateřské škole by přitom mohla hrát významnou úlohu hlavně pro děti z neúplných rodin, které žijí pouze s matkou (Smetáčková 2006).

2.7 Hra a hračka u předškolních dětí

Hra a hračka provází lidskou společnost od vzniku dějin. Hra je pro dítě hlavní a převládající činností, specifickou formou učení a přípravou pro školu a práci v dalším životě. V předškolním věku dochází k výraznému rozšíření repertoáru hravých činností. Hra se stává nejdůležitějším prostředkem učení tohoto věku. (Kucharská, Švancarová 2007). Hračky však neslouží pouze k tomu, aby děti zabavily a přinesly jim radost. Zároveň je učí konkrétní dovednosti a vedou je k tomu, aby si při hře vyzkoušely řadu rolí, které jednou budou plnit jako dospělí.

„Přijetí mužské či ženské identity se projevuje postupnou diferenciací dětské hry. L.Steinberg aj. Belsky (1991) shrnují výsledky různých výzkumů a uvádějí, že se chlapci v průměru chovají ve hře agresivněji a projevují více fyzické aktivity. Jejich hra bývá hrubší, častěji se pokoušejí nad svými vrstevníky dominovat. Mají sklon reagovat fyzickou silou. Bývají zvědavější a více motivovaní k průzkumné aktivitě. Předškolní dívky se projevovaly jako submisivnější, báznější, s větším respektem k sociálním normám a lepší sebekontrolou, než jakou bylo vidět u chlapců.“(Vágnerová 2000, s. 119).

Je rozdíl mezi hračkami, se kterými si hrají dívky a chlapci? Neomezují tyto rozdíly děti při přípravě na přijetí jejich genderových rolí?

Hry většinou rozdělujeme na námětové hry, didaktické hry, technické hry, slovní a pohybové hry. Námětové hry se rozšiřují a jsou složitější, s typickým zapojením několika dětí do jednoho tématu a dělením rolí. Holčičky si rády hrají na obchod a princezny, chlapci zase na vojáky, kosmonauty aj. Intelektuální vývoj dětí podporují didaktické hry, hádanky nebo hry s pravidly (např. Člověče nezlob se). Velmi oblíbené jsou hry, v nichž se uplatňuje zrakové vnímání a paměť (puzzle, pexeso), a činnosti zaměřené na rozvoj jemné motoriky (stříhání, navlékání korálků, mozaiky aj.). Zejména chlapci vyhledávají technické hry, do nichž se promítají senzomotorické dovednosti spojené s prostorovou představivostí (nejrůznější stavebnice – např. Lego, Merkur). (Mišurcová, Fišer, Fixl 1980). Z pedagogické praxe si myslím, že je na škodu, pokud si děti hrají pouze s hračkami určenými výhradně pro jejich gender, a to z důvodu zkušeností a dovedností pro jejich další vývoj. Některá děvčata mohou mít například technický potenciál, který se nemusí plně rozvinout, pokud jim budou podsouvány výhradně hračky pro holky. Na druhé straně chlapci mohou disponovat kreativitou a představivostí a je na škodu, aby jim bylo například zakazováno zařídit si pokojík pro panenku nebo navrhnout originální oblek pro plyšáka nebo panenku.

2.8 Funkce pohádky v předškolním věku

Pohádka je jedinečným literárním útvarem. Je to umělecké dílo, které je srozumitelné dítěti. Tuto vlastnost nemá žádný jiný druh literárního žánru. Význam pohádky není pro každého stejný a může se během života člověka měnit. Dítě si z příběhu vždy vybere to, co má pro něj význam v dané chvíli, na co zrovna samo hledá odpověď. Dítě se ke stejné pohádce může vracet a pokaždé v ní objevit něco nového (Bettelheim 2000).

Základní funkcí pohádky je vnést dětem do jejich světa smysl a řád. Tato funkce je zvlášť významná u předškolních dětí. Podle Černouška možná právě proto vznikly pohádky, aby vyplnily místo mezi dětským a dospělým myšlením. Dětské myšlení je v předškolním období převážně obrazné a konkrétní. V dětské mysli je jednoduché vdechnout život do věcí kolem sebe nebo je oživit kouzlem (Černoušek 1990).

Pohádka je žánrem, bez kterého si nelze představit literaturu pro děti. Svůj původ má v lidové slovesnosti. Dnešní děti se již nesetkávají s autentickými lidovými pohádkami, které vznikaly na základě folkloristicky zapsaných nebo odposlouchaných příběhů (např.

Erben, Němcová). Lidové pohádky původně nebyly ani určeny přímo dětem, ale spíše dospělým. Pohádka se předávala ústním způsobem, obsahovala napínavé, strašidelné a naturalistické prvky. Dětem byly určeny kratší příběhy, hlavně se zvířecími hrdiny (např. O neposlušných kůzlátkách). Pro pohádku je typické, že smyšlený příběh se prolíná se skutečností, fantazie s realitou. Příběh se netýká žádné historické události, ani určitého místa, dobré a zlé síly jsou jasně rozvržené, dobro vždy vítězí! Pro tyto vlastnosti je pohádka ideálním žánrem pro děti (Gebhartová 1987).

Žádný jiný druh literatury nevede děti k objevení vlastní identity, pohádka dětem prozradí jaké vlastnosti a zkušenosti mohou potřebovat ke svému dalšímu růstu. Vyvolávají v dítěti optimistické očekávání, že i přes nepříznivý osud nebo potíže má naději. Podporují ho v tom, že se nesmí nechat odradit, nabádají ho k aktivizaci a překonávání překážek. Pokud tyto překážky překoná, vše se v dobré obrátí. Pohádky v člověku podporují jeho kladné vlastnosti, protože za ty bude odměněn. Ty špatné budou po právu potrestány. Důležitou úlohu hrají nadpřirozené bytosti, kouzla a kouzelné předměty (Bettelheim 2000).

V dětství se fantazie a skutečnost proplétají, v čemž je pohádka dobrým pomocníkem. Dítě si vytvoří svůj vlastní svět, který je jeho pohádkovou říší. Staví si jednoduché hrady a zámky, jezdí na koni nebo se vozí v kočáře. Má jedinečnou možnost disponovat kouzelnými předměty, oblečeno je do krásných šatů. Pohádka zde funguje jako symbolická předloha pro řešení vlastního uplatnění a zároveň ručí za šťastný konec (Bettelheim 2000).

Společné všem pohádkám je začátek, který zpravidla začíná harmonickou situací. Např. Byly jednou dvě děti, které žily s maminkou a tatínkem, Byl jednou jeden krásný zámek, V malebné chaloupce na kraji lesa. Tato harmonická pohoda je však dříve či později narušena. Udeří nečekané kouzlo, mstí se kouzelné bytosti, je potřeba o někoho bojovat, nastává období těžkého překonávání překážek. Je to vlastně simulace života dítěte, které také musí jednou odejít z bezpečného domova do vnějšího světa, daleko od pečujících rodičů. Dítě si pomocí pohádky projde vnitřní zkouškou. V jeho životě se také jednou objeví negativní zážitky, které pohádka předkládá v podobě postav a kouzel jako symboly zla, pýchy, hlouposti, zbabělosti. Stejně jako pohádkoví hrdinové tápají a bloudí, tak se dítě snaží zorientovat ve vnějším světě. Překonávají své obavy, drží na uzdě emoce, podněcují se k odvaze, překonávají ponížení, trému. Po tomto odvážném kroku dochází

k obratu, k úlevě, vše je překonáno a zažehnáno a vracím se domů obohacen o životní zkoušku, že vše dobře dopadlo (Streit 1992).

Význam pohádky může být pro každého jiný, i pro konkrétního člověka se může měnit podle toho, v jaké životní situaci se zrovna nachází. K tomu nám pomáhají archetypy. Jedná se o symbolický model, soubor myšlenek a představ, které odrážejí historické motivy. Příkladem archetypu v pohádkách je např. Popelka. Archetypy v pohádkách jsou zobrazeny v jednoduché a přesné formě. Díky této jednoduchosti nám poslouží jako návod na porozumění procesům, které se v naší psychice odehrávají. V pohádkách mají možnost psychické vzory lépe vyniknout než například v pověstech, ságách nebo mýtech, a to z důvodu, že obsahují méně kulturního a historického materiálu, tím je tvoří srozumitelnějším už pro malé děti. (Marie-Louise von Franz 1998)

Dle C. G. Junga je archetyp nevědomým psychickým faktorem, který není možno přeložit do intelektuálních pojmů. Zbývá si ho tedy jen přeložit pomocí vlastní psychologické zkušenosti. Pohádka toto vysvětluje pomocí symbolických obrazů, které jsou svázány dějem. Podporuje v posluchači zapojení jeho intuice ve spojení s opakujícím se materiálem. Pohádky popisují jednu a tu samou skutečnost, která je ale natolik obsáhlá a rozmanitá, že naše vědomí ji může zpracovat až po vyslechnutí mnoha a mnohokrát opakovaných vyprávění nebo čtení příběhů. Pohádky poskytují průřez různými fázemi této skutečnosti. Některé pohádky řeší zkušenost s mateřskými a otcovskými obrazy, jiné se zabývají motivem něčeho nedostupného nebo těžko dosažitelného (Marie-Louise von Franz 1998).

Dítě v pohádce nalezne větší útěchu, než když se ho snaží utěšit dospělý, který nabízí rozumové argumenty. Je to dáno tím, že pohádka je napsána způsobem, který je v souladu s jeho myšlením, a v pohádce obsažený pohled na svět se shoduje s pohledem dítěte (Bettelheim 2000). Pro dítě je svět dospělých komplikovaný a musí být přeložen do srozumitelného jazyka pro dítě. Pro dítě je dospělý svět na jedné straně spojen s láskou a péčí, ale na straně druhé v negativní rovině vyvolává úzkost a nepochopení. Tato nesrozumitelná část dospělého světa potřebuje srozumitelnou interpretaci a výklad, který nebude představovat nejasný cíl a úzkostné očekávání. Tento klíč představuje právě pohádkový příběh, který čerpá z lidové slovesnosti. V pohádkách je dobro a zlo jasně a

přesně vymezeno, zápletky jsou pro dítě pochopitelné a zprvu nesrozumitelný svět se začíná jevit ve srozumitelnějším světle (Černoušek 1990).

Aby pohádka mohla plnit své poslání, je lépe ji vyprávět nežli číst. Pokud ji čteme, tak je třeba číst s takovým zaujetím a citovým zabarvením, aby plnilo u dítěte očekávanou odezvu. Pohádka je totiž výsledkem mnohokrát převyprávěného příběhu, který byl za ta léta přetvářen na základě pocitů vypravěče a požadavků dětí. Každý vypravěč postupně přidával nebo měnil prvky příběhu, aby byl pro posluchače co nejatraktivnější (Streit 1991).

Živé vyprávění nebo předčítání nic nenahradí. Pohádka je druh uměleckého díla, které je vytvořeno k tomu, aby vyvolávalo obraz imaginace v dětském myšlení. Vzniká tak silný kontakt mezi dítětem a dospělým. Tuto funkci nenahradí žádný film, deska, CD ani divadelní představení. Jde o vzájemnou vazbu, která vzniká vyprávěním a nasloucháním. Vyprávění dětské posluchače oslovuje nejvíce, protože do mluveného slova také vkládáme své city (Černoušek 1990).

Při vyprávění příběhu bychom měli přistupovat k dítěti odpovědně, protože každé naše slovo ho nějakým způsobem ovlivňuje. Při správném vyprávění i ono bude jednou příběh předávat dál a ovlivňovat další generace (Streit 1991).

Významnou roli u pohádkového příběhu v knižní podobě má ilustrace. Dobrá ilustrace napomáhá pochopení textu a učí děti vidět obraz ve slovesném podání. Ilustrace by měla u dětí podporovat obrazotvornost, fantazii a imaginaci. Podle výzkumů tuto funkci plní překvapivě ilustrace realistické a srozumitelné bez abstraktních prvků (Černoušek 1990).

Četba pohádkových příběhů by měla být častou činností v rodině i v mateřské škole. Důležitým prvkem pro děti je osobní kontakt s učitelkou, ta by měla mít za úkol podněcovat děti, aby vyjádřily vlastní názor k příběhu a k hrdinům, srovnávaly různé příběhy apod. Žádoucí je také četba s aktivní spoluúčastí dětí, která má velký vliv na uměleckou a fantazijní představivost dětí. Tato aktivita zahrnuje například: dovyprávění konce pohádky, vymyslet jiné ukončení příběhu, hledání podobnosti s jinými pohádkami, vymyslet jiný název aj. (Kádnerová 1984).

2.9 Identifikace předškolních dětí s pohádkovými postavami

Pohádky dítěti předávají poselství, že boj proti krutým životním nesnázím je nevyhnutelný a patří neodmyslitelně k lidské existenci. Když se člověk nevyhýbá a tvrdošijně čelí nečekaným a často nespravedlivým útrapám, přemůže všechny překážky a nakonec vyjde jako vítěz.

V moderních pohádkách se už tento krutý boj proti těžkému a nespravedlivému osudu tolik nevyskytuje, přestože jde o významný prvek, se kterým se dítě dříve či později setká v životě. Dítě se už v předškolním věku setkává se žárlivostí, pocitem méněcennosti, rodinnými problémy, např. rozvod rodičů, úmrtí v rodině aj. Dle Bettelheima dítě potřebuje dostat symbolickou formou návod, jak s těmito obtížemi nakládat a přitom bezpečně růst do dospělosti. Mnoho pohádek například začíná smrtí matky nebo otce a je potřeba vyrovnat se s žalem. V mnoha pohádkách je popisována postava stárnoucího rodiče, který potřebuje, aby ho zastoupila další generace. Jeho nástupce ale napřed musí prokázat, zda je toho hoden, a to prostřednictvím vlastní odvahy, statečnosti, ale i dobroty a nezištnosti (Bettelheim 2000)

Pohádky často začínají tam, kde se dítě ve svém životě dostalo do těžké životní situace. Např. v Perníkové chaloupce přítomnost dětí působí rodičovi potíže, a to je důvod, proč se děti chce zbavit. Toto postavení dítě může zažít po rozvodu rodičů a dítě potřebuje návod na to, aby se s touto situací dokázalo srovnat. Prochází tvrdou životní zkouškou, aby našlo svou sebedůvěru. Pohádka O Sněhurce řeší několik fází dětského vývoje. Příběh řeší oidipovský konflikt mezi matkou a dcerou, dívčí dospívání. Je zde patrné, co vše dítě potřebuje ke zdravému psychickému vývoji a co nastane, pokud je tato rovnováha narušena (Bettelheim 2000).

Řada pohádkových postav je stvořena ke ztotožnění a napodobování ideálního hrdiny. Dětským ideálem je hrdina, který zabije draka, nebo krásná princezna. Pohádky poskytují dětem obecnou průpravu k jednání a způsobům uvažování, ukazují dětem jak řešit nastalé problémy. V tomto případě může utvářet formu aktivního nebo pasivního jednání. Na druhé straně je tu i riziko, že přitažlivým ideálem může být i hrdina negativní, který disponuje některými nadpřirozenými schopnostmi. Negativní ideál může mít pro dítě stejnou přitažlivou sílu jako ideál pozitivní (Černoušek 1990).

V pohádkách je hrdina odměněn a zlé postavy jsou po zásluze potrestány. To v dítěti utvrzuje jeho smysl pro spravedlnost. Takto dítě může doufat, že dobro a spravedlnost nakonec zvítězí, i když je s ním někdy nakládáno nespravedlivě. Je důležité, aby toto přesvědčení vyhrálo v jeho svědomí při pohnutce udělat něco nesprávného.

2.10 Vlastnosti pohádkových postav z hlediska genderu

Dětství je spojováno se světem fantazie a pohádek. Pohádky jsou příběhy, které obsahují magické motivy a předkládají idealizovaný svět, v němž dobro vítězí nad zlem a spravedlnosti je vždy učiněno zadost. Dochází v něm často k překonávání sociálních nerovností. Jsou překračovány hranice společenských tříd (chalupník se žení s princeznou), je zde značná sociální mobilita (chalupník se stává králem) a vyrovnávají se majetkové nerovnosti (chudí nacházejí poklady, listí se jim v rukou mění ve zlato), případně se bohatství obrací proti boháčům (zůstávají uvězněni v jeskyních s pokladem, nedostává se jim základních potravin, jako je sůl apod.) Jiné nerovnosti však zůstávají zachovány a k nim patří i nerovnosti genderové. (Jarkovská 2013).

Ve většině známých a vyprávěných pohádkách je zcela kopírována genderová struktura. Ženské postavy v příbězích neutvářejí děj, k cíli a k naplnění svého osudu byly vedeny vnějšími okolnostmi. Důležitá u nich byly především fyzická krása, kvůli které se do nich muži zamilovali. Oproti tomu muži v nich většinou vystupují v roli hlavní postavy a zaujímají vyšší pozice než ženy. Muži jsou aktivní, svobodnější, rozhodují o svém osudu, jsou jim k dispozici bohatší zdroje. Ženy mají často pouze funkci objektu udíleného jako odměna muži za prokázané služby (kdo zabije draka, získá půl království a princeznu za ženu k tomu).

Poměrně větší prostor se dává ženám v roli záporných postav. V těchto rolích výrazně hýbou dějem a bývají i hlavními postavami, i když v negativní rovině. Disponují větší aktivitou a mocí v podobě kouzel. Jedná se o různé zlé královny, sudičky, ježibaby.

Všechna tato poselství přichází k dětským posluchačům ve velmi lákavě zaobalené a dobře stravitelné formě pohádky. Dívkám i chlapcům se tímto dostává vzorů, se kterými se mají identifikovat ve své genderové roli.

„(...) dětská literatura včetně pohádek je zodpovědná za diskriminační, reakcionářský, mizogynní a nehistorický postoj, který je o to horší, že si ho osvojují děti bez možnosti jeho kritické reflexe. Vzory předkládané takovým typem literatury nejenže nepomáhají dítěti růst a postupně si organizovat svoji budoucí societu, ale blokují ho přímo v dětství“.
(Belotti 2000, s. 22)

Bellotti píše, že „tradiční pohádky nabízejí mírné, nevýrazné, pasivní, nemožné a neschopné postavy žen, které se zaobírají pouze vlastní krásou. Naopak mužské postavy jsou aktivní, silné, čestné a inteligentní. Uvádí tři nejznámější pohádky, které se dětem vyprávějí dodnes: O Červené Karkulce, O Sněhurce a O Popelce. Krása, pokora a úslužnost jsou hlavní devizou těchto ženských pohádkových postav, které tak představují dětem rolové modely tradiční feminity.“(Belotti 2000, s. 31)

Shrnutí

Pro děti předškolního věku je pohádka socializačním prostředkem, hraje důležitou roli pro osvojování genderových vlastností v budoucím životě. Pohádky jsou dětmi oblíbené a mají vliv na jejich další sociální vývoj. Pohádkové příběhy nabízejí dětem odlišné vzory na základě příslušnosti k danému genderu. Téměř každé dítě si v pohádce najde své, pohádkové příběhy dávají dítěti naději, podporují jeho odvalu a mají terapeutický charakter – vše dobře dopadne! V průběhu života dítěte se oblíbený a žádaný prvek v pohádce může měnit, záleží, v jaké etapě života se zrovna dotýčný nachází nebo na jaký problém zrovna hledá odpověď. Pravdou ale je, že ve většině tradičních pohádek jsou role postav rozdělené dle tradičních představ. V současné době se sice začínají objevovat příběhy s aktivními hlavními ženskými hrdinkami, ale těmto příběhům zase chybí kouzelná atmosféra a tajemná přitažlivost, která dělá pohádku pohádkou. Na genderově netradiční pohádku se všemi prvky co k ní patří, si musíme ještě nějakou dobu počkat....

- Pohádkové příběhy a pohádky by měly být nedílnou součástí výchovného působení, a to především v rodině. Ve školských zařízeních a především v mateřských školách je pohádkový příběh dobrým pomocníkem, protože na něm můžeme demonstrovat konkrétní problém, který potřebujeme vyřešit, např. kamarádské vztahy, schopnost překonat překážky, vzdát se alespoň na chvíli své hračky, obětovat své pohodlí aj. Právě proto by netradiční pohádka měla dostat

daleko větší prostor, protože nám skýtá spoustu možností ovlivnit děti i jiným směrem a ne jen pouze kopírováním zažitých genderových stereotypů. Má možnost rozvinout u děvčat naplno jejich potenciál, ve formě aktivního jednání a upozadit přetrvávající důraz na krásu a pasivitu. U chlapců má příležitost odstranit zábrany v prožívání emocí a nestydět se za ně. Příležitost pro výrazné ovlivnění dětí netradiční pohádkou má mateřská škola, protože tam je možné tyto vlastnosti demonstrovat přímo před očima chlapců a děvčat najednou.

Výhodou netradičních pohádek je, že k dětem mluví jazykem jim blízkým a snadno pochopitelným. Musíme však mít na zřeteli, že netradiční pohádka má vliv, pouze jako jeden z mnoha socializačních a výchovných faktorů a ten by měl být podpořen i z jiných oblastí.

3 Část empirická

3.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit kognitivní postoje předškolních dětí ke genderově tradičním i netradičním pohádkovým příběhům a k vlastnostem jejich hlavních postav. Dětem jsem předložila jednu tradiční a druhou netradiční pohádku. Potom jsem se pokusila zjistit, jaké charakterové vlastnosti děti očekávají od mužských a ženských postav. Dále jsem se zaměřila na to, s jakými postavami se budou chlapci a děvčata identifikovat.

Na výzkum jsem se připravovala od začátku školního roku. Děti jsem seznamovala s tradičními i méně tradičními pohádkovými postavami. Díky tomu měly děti povědomí o tom, že ne vždy musí pohádková postava odpovídat tradičnímu genderovému stereotypu. Převažovaly však pohádky tradiční, těch netradičních je opravdu velice málo. Mou snahou také bylo, aby děti dokázaly některou z činností, kterou postavy vykonávaly, převést do reálného světa. Účelem nebylo udělat z ženské hrdinky statnou obryni, která přepere tříhlavého draka, ale spíš využít ženských intelektuálních schopností, činorodosti a empatie. Zkrátka vlastností, kterými ženské postavy vynikají více než mužské. Chtěla jsem, aby děti pochopily, že ženská hrdinka není jen krásná a pasivní a že nečeká na mužovu aktivitu, aby ji dostal za ženu. Klasickým příkladem genderově netradiční postavy, kterou jsem dětem představila, je Chytrá Horákyně, která svojí chytrostí přelstila i samotného krále. Velký ohlas u dětí měla Pipi Dlouhá punčocha, děti si získala svým vtipným náhledem na život a svojí silou, kterou dokázala využít ve prospěch dobra a nikdy ji nezneužila.

3.2 Průběh a místo výzkumu

Výzkum probíhal v mateřské škole, kde jsem zaměstnána jako učitelka ve třídě s dětmi 4,5-5 let. Ve třídě je 28 dětí, z toho 13 chlapců a 15 děvčat. Prvním rokem mám zkušenost s integrovaným chlapcem s diagnózou opožděného mentálního vývoje, který dochází do MŠ na čtyři hodiny denně se svou asistentkou. Výhodou pro mě bylo, že „své“ děti znám a ony mne. Odpadlo tedy seznamování a počáteční ostych. Naopak děti braly můj výzkum jako další z výukových témat na programu dne.

Děti z této třídy mají pohádky rády a samy je vyhledávají např. při volných hrách. Školní vzdělávací program v této mateřské škole je na pohádkách založen a vedení školy klade důraz na kulturní a estetické vzdělávání. Pravidelná návštěva divadelních představení, galerií a výstav je v této mateřské škole běžným standardem.

V období, kdy jsem výzkum prováděla, bylo téma naší třídy dle školního vzdělávacího plánu Kouzla pohádek. Celý měsíc jsme s dětmi četli, probírali, dramatizovali pohádkové příběhy a napodobovali pohádkové postavy. Ve třídě jsme si zbudovali pohádkový zámek a perníkovou chaloupku. Téma pohádek se prolínalo všemi výchovnými složkami. Vše bylo zakončeno karnevalem celé mateřské školy. Vlastní výzkum jsem prováděla ke konci měsíce před karnevalem, v této době děti znaly většinu známých pohádkových postav, dokázaly charakterizovat jejich vlastnosti a vnímaly rozdíly mezi nimi. V této době také děti bez problémů uměly reprodukovat i složitější pohádkové příběhy.

Pro výzkum jsem si vybrala pět děvčat a pět chlapců ve věku cca pět let. Záměrně jsem vybírala děti s bohatou fantazií a slovní zásobou, protože je s nimi snazší vést rozhovory, které byly základní metodou sběru dat ve výzkumu. Dalším předpokladem bylo, aby se děti dokázaly na dostatečně dlouhou dobu soustředit. Uvědomuji si však, že tento výběr je specifický a že nelze výsledky zobecňovat na všechny děti.

Výzkum jsem prováděla v dopoledních hodinách po chvílce tělocviku a následné svačině. Mám vyzkoušeno, že v této době jsou děti nejvíce soustředěné. Výzkum jsem prováděla v oddělené místnosti tzv. malé tělocvičně. S ostatními dětmi pracovala kolegyně, děti se navzájem nerušily. Sběr dat trval dva dny a bylo velké štěstí, že děti, které jsem potřebovala k jednotlivým rozhovorům, ani jeden den nechyběly.

3.3 Charakteristika pohádek a metoda sběru dat

Pohádky určené k výzkumu jsem napsala pro účel samotné práce. Genderově tradiční pohádka „Jak Honza uzdravil princeznu“ vypráví o statném lesníkovi Honzovi, který je vybrán kvůli svému jménu, resp. povolání (Drvoštěp), aby přijel uzdravit churavějící princeznu. Druhá pohádka je méně tradiční, ovšem svoji strukturou je hodně podobná pohádce tradiční, jen mužské a ženské role jsou obrácené. Pohádka „O odvážné Lole“ je o princovi, kterého zlá divoženka zaklela, aby onemocněl. Když si nevěděli rady věhlasní

lékaři a šarlatáni, uzdravila ho vesnická aktivní dívka Lola svými vyrobenými medikamenty.

První den jsem dětem přečetla tradiční pohádku o Honzovi. Pohádku jsem četla všem deseti dětem najednou. Přečtení pohádky trvalo zhruba dvanáct minut. Po přečtení pohádky jsem s dětmi vedla individuální rozhovory, kdy jsem si jedno dítě po druhém brala, to mi odpovídalo na otázky, odpovědi jsem si rovnou zapisovala. Jeden rozhovor netrval déle než šest minut. Zaměřila jsem se nejen na obsah rozhovoru a odpovědi dětí, ale také jsem si všímala jejich neverbálních projevů.

Druhý den jsem dětem přečetla pohádku „O odvážné Lole“, průběh čtení a následné rozhovory se odvíjely stejně jako předchozí den. Získané odpovědi jsem si zapisovala na jednotlivé listy označené jmény dětí.

Pro rozhovor jsem měla předem připravené následující otázky:

- Jaká postava je v pohádce hlavní?
- Kterou postavou bys chtěl/a být a proč?
- S jakou činností, kterou postavy vykonávaly, se můžeme setkat v našem „nepohádkovém“ světě?
- Která pohádka se ti víc líbila?
- Jaké vlastnosti by měly mít mužské a ženské postavy v pohádkách?

Odpovědi na otázky jsem přepsala do formuláře s připojenou charakteristikou dítěte. Pro větší přehlednost jsem pak stěžejní odpovědi zaznamenala do níže uvedené tabulky.

Tentýž den jsem se všemi deseti dětmi najednou (tj. ve skupinovém rozhovoru) diskutovala všeobecně o vlastnostech postav z pohádek, jako např. Kdo je v příbězích většinou aktivní a kdo pasivní? Může dívka zachraňovat chlapce a překonávat neobvyklé překážky? Jaké typicky ženské a mužské vlastnosti děti připisují hrdinům z pohádek, jaké pohádky s aktivní ženskou hrdinkou znají?

S dětmi jsem také diskutovala o tom, jaké důležité a aktivní ženy znají ze svého okolí.

3.4 Individuální rozhovory s dětmi (stručná charakteristika dítěte)

V této kapitole představím jednotlivé děti, které se účastnily výzkumu. Každé dítě uvedu stručnou charakteristikou a shrnutím jeho odpovědí. Odpovědi okomentuji a v závěru potom porovnáám. Jména dětí jsou smyšlená.

Matěj 4,5 roku

Matěj je dítě s vysokou inteligencí a skvělým matematickým myšlením, tytéž vlastnosti má i jeho o rok a půl starší bratr. Je však velký individualista a je těžké ho zaujmout, společné činnosti (kromě zpěvu) odmítá dělat. Nejvíce ho zaujmu tím, že pro něj připravuji „jeho úkoly“ tzn. pracovní listy pro žáky první třídy ZŠ zaměřené na matematické a logické operace. Víím, že Matějovy oblíbené postavy z pohádek jsou bohužel Želvy Ninja, na které si často hraje se svým bratrem. K rozhovoru, ale přistoupil s radostí a odpovědně.

Matěj ochotně odpovídal na mé otázky, stále se usmíval a bylo na něm vidět, že přemýšlí, byl také zaujat tím, že si jeho odpovědi zapisuji, zřejmě mu to připomínalo obdobu nějakého školního úkolu. V první pohádce o Honzovi, určil za hlavní postavu princeznu, která je moc hezká. Ve vztahu k realitě jsem mu položila otázku, jestli činnosti, které postavy vykonávaly, můžeme vidět i dnes. Matěj řekl, že je to povolání bednář. Žádný bednář se v pohádce nevyskytoval. Zřejmě si spletl drvoštěpa s bednářem. Ve druhé pohádce za hlavní postavu označil prince, krále a královnu s černými vlasy. Královna prý byla „taková doktorka“. Matěj zřejmě zamotal více pohádek dohromady - *královna s černými vlasy, která vařila lektvary a léčila*. Jako činnost, kterou známe dnes, uvedl doktor. Na otázku, kterou postavou by chtěl být, odpověděl, že žádnou. Více se mu líbila tradiční pohádka o Honzovi, protože Honza byl silný a bojoval s Ledomorem, líbil se mu ledový meč a chtěl by ho také mít. Na otázku kdo byl nejvíce v pohádce aktivní, odpověděl, že Honza, protože musel pokácet stromy a to dá hodně práce.

Radim 4,5 roku

Radim je bystré a inteligentní dítě, které na sebe neustále strhává pozornost hlasitým mluvením. Díky svému komediálnímu talentu navštěvuje na žádost kolegyně učitelky T. H. dramatický kroužek s předškolními dětmi, kde v současné době dramatizují Červenou Karkulku a Otesánka. Do činností se zapojuje, ale narušuje je neustálým diskutováním,

proč a jak to má dělat, že nechce atd. Týká se to všech činností! Stále chce být středem pozornosti, i v negativním smyslu. Z učitelského hlediska je to dost nepříjemné a únavné. Radim má o tři roky starší sestru.

Radimovi se v první pohádce líbila princezna, kterou označil za hlavní postavu, prý je krásná a hodná. Za profesi z reálného života označil dřevorubce, který seká a kácí stromy. Hlavní postavou ve druhé, netradiční pohádce je prý král a šašek. Šašek se však nevyskytoval ani v jedné pohádce. Myslím, že toto bylo ovlivněno tím, že Radim je třídní komik a i při rozhovoru se neustále smál a různě šklebil. Nejvíce se mu líbil drvoštěp, protože prý může sekát a kácet stromy. Tato odpověď mě pobavila, protože Radimův tatínek je servisním technikem ve firmě Husqvarna. Chtěl by být králem a řídit království. Více se mu líbila pohádka tradiční o Honzovi, protože zachránil princeznu, kterou dostal za ženu. Za nejvíce aktivní postavu označil Lolu, protože se prý hodně hýbala, jezdila na koni a střílela z luku.

Martin 5 let

Martin je chytré a inteligentní dítě, samostatně se moc neprojevuje. Aktivní je v partě chlapců při ryze chlapeckých hrách, to se z něj stává organizátor a stratég, toto je ovlivněno také tím, že Martin má dva starší bratry. Do některých činností se zapojit nechce, např. výtvarné a pracovní, nejráději dává přednost hře s kluky nebo jiné aktivní pohybové hře. Martin nemá rád velké změny, i přesto, že má dva starší bratry, měl velký problém s adaptací v mateřské škole, neustále brečel. Do mateřské školy chodí už druhým rokem, i tento rok ve stejné třídě měl problémy zvyknout si na novou učitelku.

Martin při rozhovoru působil ostýchavě, mile se usmíval a mluvil potichu. V první tradiční pohádce si na hlavní ani jiné postavy nepamatuje. Nakonec si vzpomněl na Větrníka, ale ten v ani v jedné pohádce není. Působilo to na mě, že „plácl“ nějaké jméno, jen aby něco řekl. Přitom z mé strany žádný tlak na odpověď nebyl. V druhé netradiční pohádce označil za hlavní postavu princeznu Lolu, která jezdí na koni a střílí z luku a praku. Z pohádkových postav by chtěl být králem, protože ten rozhoduje. Více se mu líbila druhá genderově netradiční pohádka. Mám ale spíš dojem, že první pohádku příliš neposlouchal a z té druhé ho u hlavní ženské hrdinky zaujal „chlapecký“ prvek, a to jízda na koni a

střílení. Za aktivní postavu označil ve druhé pohádce správně Lolu, za pasivní prince, protože ten musel ležet v posteli.

Krištof 4,5 roku

Krištof je chytré a senzitivní dítě, které v současné době prochází obdobím, kdy žárlí na svého mladšího bratra, se kterým je maminka na mateřské dovolené. Toto se projevuje plačtivým chováním ráno po odloučení od rodičů. Netrvá to však dlouho. Krištof má velice dobrou výslovnost a všeobecný přehled o tématech, které probíráme. Zapojuje se do všech činností. Dokáže dlouho a plynule mluvit např. o výletě, návštěvě muzea apod. Nejraději si hraje s partou chlapců, většinou konstruuje stavby z Lega nebo jiných stavebnic, mívá dobré technické nápady. Také je aktivní při výtvarných a pracovních činnostech a šikovný v oblasti jemné motoriky. Krištof má dost silné sociální cítění, nespravedlnost nebo ústrky v pohádkách okamžitě zaznamenává a intenzivně je prožívá. To je někdy v rozporu s jeho vyloženě chlapeckou hrou.

Při rozhovoru si Krištof počínal velmi zodpovědně, byl klidný, při přemýšlení se usmíval. V první tradiční pohádce označil za hlavní postavu starého krále s korunou na hlavě. Za činnost z reálného života považuje práci hajného, který dává krmení zvířatům do krmelce. Činnost z druhé pohádky přenesená do reality je prý paní, která prodává v lékárně léky. Za aktivní postavu označil Honzu, protože bojoval s Ledomorem o princeznu a přepral ho... Postavou, kterou by chtěl být, je král, protože řídí království, a hajný, který se stará o zvířata. Více se mu líbila tradiční pohádka O Honzovi, protože to byl správný chlap. Krištof neoznačil jedinou ženskou postavu, měla jsem dojem, že je ani nezaznamenal.

Tomáš 4,5 roku

Tomáš je velmi živé dítě se zkratovitým jednáním vůči ostatním, často někoho kousne nebo bouchne, dříve jedná, než myslí. Často je to ovlivněno postavami z počítačových her, kdy se s postavou identifikuje a jedná jako ona. Ve volných hrách si prakticky pořád hraje na nějaké nestvůry, neustále musí být krocen, aby nenarušoval chod třídy. Tento problém se řešil i s rodiči, protože došlo i k incidentu, kdy Tomáš poplival maminku jiného dítěte, protože ji „někdo“ napadl a vysvobodit ji mohlo jen uhašení plivancem, jinak by shořela.

Tomáš je velice chytrý, zapojuje se do všech činností a má přehled o probíraných tématech.

Tomáš za hlavní postavu v první tradiční pohádce označil kouzelného dědečka, který byl zlý a celý z ledu – *myslel Ledomora*. Činnost, kterou zná z reálného světa, je hajný, který se stará o les, a skřítek Medovníček – *postava z knížky*. Tomáš má přehled o všech knihách, které ve školce čteme, příběhy bez problémů převypráví. Ve druhé netradiční pohádce za hlavní postavu označil prince a krále. Princ je hezký, hodný a hubený. Tomášovy odpovědi jsou dle klasického genderového stereotypu, také nepadla zmínka o jediné ženské postavě v hlavní ani ve vedlejší roli. Tomášovi se víc líbila tradiční pohádka O Honzovi. Postavou by chtěl být Ledomorem, protože by měl ledový meč a mohl všechno zmrazit, Ledomora také označil za nejvíce aktivní postavu.

Karolína 5 let

Karolína je chytré a bystré děvče. Má dva starší bratry. Je hodně oblíbená mezi děvčaty. Mezi děvčaty zastává vůdčí roli. Zapojuje se aktivně do všech činností. Mezi její záliby patří kreslení, zpěv a tanec. Karolína je aktivní a ambiciózní, navštěvuje různé kroužky i mimo mateřskou školu.

V tradiční pohádce o Honzovi se Karolíně líbila princezna, která si uměla poradit, označila ji za hlavní postavu. To je trochu zvláštní, protože princezna Beáta měla pouze pasivní roli. Princezna prý byla hodná, hezká, hubená a chytrá. Ve druhé pohádce označila za hlavní postavu správně Lolu, která měla zrzavé vlasy. Také ji označila za nejaktivnější postavu, protože jezdila na koni a střílela z luku a z praku. Karolína Lolu připodobnila k Pipi Dlouhé Punčoše, a to z důvodu podobného vzhledu. Za činnosti z reálného života označila myslivce a doktorku. Postavou by chtěla být princeznou, protože je prý holka, ale víc se jí líbila pohádka o Lole, protože to byla šikovná holka, která rozuměla bylinám a četla ve starých knihách. Na otázku, zda bylo v pohádce důležité, že Lola uzdravila prince, řekla, že ano, ale že většinou zachraňují princezny kluci. Karolína si obě pohádky velmi dobře pamatovala a vybrala z nich to podstatné.

Emma 5 let

Emma je bezproblémové a nekonfliktní děvče, ve třídě patří k průměru. Ráda si hraje s ostatními děvčaty. Mnohokrát si neví rady s běžnými situacemi, má sklon k „fňukání“, je třeba ji učit větší samostatnosti v rozhodování. Emma ve svém chování vykazuje ryze femininní prvky, někdy až nežádoucí, kňourání, okamžité volání o pomoc, žalování.

V tradiční pohádce určila jako hlavní postavu drvoštěpa Honzu, který byl malý, ale silný. Líbila se jí i princezna, která byla krásná a měla hezké šaty. V netradiční pohádce určila za hlavní postavu Lolu a prince. Činnosti, které známe i dnes, jsou myslivci a léčitelé. Za aktivní postavu označila Honzu a Ledomora, protože spolu bojovali. Postavou, kterou by chtěla být, je princezna, také by chtěla, aby ji někdo zachránil a měla by prý krásné šaty. Líbila se jí spíše tradiční pohádka o Honzovi, protože zachránil princeznu, kterou dostal za ženu. Na otázku, jestli bylo důležité, že Lola uzdravila prince, odpověděla, že ano, ale podle výrazu jí to nějak důležité nepřipadalo. Netradiční pohádku příliš nevnímala, ani nepochopila podstatu hlavní postavy Loly. Odpovědi Emmy jsou genderově standardní, myslím, že ani jinou pohádku než tu, že princ zachrání princeznu a dostane ji za ženu, si neumí představit.

Michaela 4,5 roku

Michaela vykazuje některé chlapecké znaky v chování. Nerada hraje ryze holčičí hry, např. s panenkami a kočárky, spíše si snaží vymyslet svou originální hru nebo konstruuje ze stavebnic různé objekty. Často nosí do školky ryze chlapecké hračky, jako auta, pouta aj. Dost často si stěžuje, že si nemá s kým hrát, možná je to dáno tím, že ji hry s děvčaty nebaví a kluci zase mají svoji partu většinou bez holek.

V tradiční pohádce je hlavní postavou kouzelný dědeček, který měl fousy, zde nejspíše zapracovala bujnější fantazie, ale myslela Ledomora. Ve druhé pohádce to je Lola a princ. Lola je silná a princ hubený. Za aktivní postavy označila drvoštěpa Honzu a Lolu. Povolání v současnosti jsou hajný a paní doktorka. Chtěla by být Lolou a umět jezdit na koni, toulat se po lese a střílet, také by chtěla mít koně doma. Líbila se jí víc netradiční pohádka O odvážné Lole. Rozhovor s Míšou byl v souladu s jejími „chlapeckými“ vlastnostmi.

Julie 5 let

Julie je velmi dominantní a vůdčí osobnost. Ráda poučuje ostatní děti i dospělé, nedělá jí problém zavést rozhovor s rodiči ostatních dětí. Při začátku docházky jí bylo nutno důrazně seznámit s pravidly třídy a jednáním s ostatními dětmi a pedagogickými i nepedagogickými pracovníky/icemi. Jinak její chování vykazuje femininní prvky, chce být a často tvrdí, že je moc krásná a všechno umí i lépe než učitelky.

Julie v tradiční pohádce označila jako hlavní postavu princeznu, ta je krásná a hubená, proto ji uzdravil Honza. Princezna byla hubená, protože nejedla a na hlavě měla korunu. Ve druhé označila Lolu a Borovou divoženku. Činnosti nebo povolání z reálného života jsou myslivec a doktorka. Chtěla by být hodnou vílou, Lolou a princeznou. Víla může kouzlit, Lola léčit a princezna nosí korunu a má krásné šaty. Za nejvíce aktivní postavu označila Lolu a Honzu. Obě pohádky se jí líbily stejně. Julie si na každé ženské postavě vybrala výrazný prvek.

Monika 4,5 roku

Monika je inteligentní, hodné a slušné děvče. Ráda si hraje s ostatními děvčaty, hry jsou rozmanité od rolových až po konstrukční práce. Velice pěkně kreslí a zpívá. Je oblíbená mezi děvčaty. Má ráda ryze holčičí činnosti, je velice manuálně zručná.

V první pohádce je hlavní postavou princezna, která je hubená a chytrá, ve druhé netradiční pohádce to je Lola, která vyráběla kapky a trhala a sbírala rostliny. Za profese současnosti označila dřevorubce, lékařku a paní v lékárně. Chtěla by být hodnou vílou, protože ovládá kouzla. Za aktivní postavy označila Honzu a Lolu. Lola se jí líbila, také by chtěla mít zrzavé vlasy. Víc se jí líbila netradiční pohádka O odvážné Lole, protože by chtěla jezdit na koni a znát rostliny, protože má ráda květiny.

3.5 Odpovědi dětí

Tabulka 1 - Odpovědi dětí

	Která pohádka, se mi líbila víc?	Která postava je hlavní?	Výrazný prvek u hlavní postavy	Identifikace s postavou	Činnost/povolání z reálného života
--	----------------------------------	--------------------------	--------------------------------	-------------------------	------------------------------------

Matěj	Tradiční O Honzovi	Princ, král, královna	Síla u Honzy	S žádnou se neidentifiko val	Bednář
Radim	Tradiční O Honzovi	Král, princezna, šašek	Střílení u Loly	S králem	Dřevorubec
Martin	Tradiční O Honzovi	Ledomor	Kouzelný ledový meč	S Ledomorem	Hajný a skřítek Medovníček
Křištof	Tradiční O Honzovi	Starý král	Královská koruna na hlavě krále	S králem a hajným	Paní v lékárně
Tomáš	Netradiční O Lole	Princezna Lola	Jízda na koni a střílení	S králem	_____
Karolína	Netradiční O Lole	Princezna Beáta,Lola	Krása u princezny	S princeznou	Myslivec a lékařka
Emma	Netradiční O Lole	Princezna Lola	Střílení u Loly	Hodnou vílou.	Dřevorubec, lékařka a paní v lékárně
Michael a	Tradiční O Honzovi	Honza, Lola, princ	Krása a hezké šaty u princezny	S princeznou	Myslivec, léčitel
Julie	Netradiční O Lole	Ledomor, Lola, princ	Zrzavé vlasy u Loly	S Lolou	Hajný, lékařka
Monika	Obě stejně	Princezna, Lola, Borová divoženka	Koruna u princezny	Vílou, Lolou, princeznou	Myslivec, lékařka

Podle tabulky je jasné, že chlapcům se více líbila genderově tradiční pohádka O Honzovi. Výjimkou je Tomáš, u kterého mám pocit, že tradiční pohádku příliš neposlouchal a pamatoval si údaje jen z druhé pohádky (viz rozhovor výše). Chlapci za hlavní postavy považovali především mužské postavy, někteří udali i postavy ženské, ale pouze v pozici královny nebo princezny. Identifikace s postavou je u chlapců pouze s mužským hrdinou.

Dívky vcelku pozitivně zareagovaly na netradiční pohádku o dívce Lole, která je svými vlastnostmi oslovila. Byl rozdíl u dívek s typicky femininními prvky, které dávaly přednost tradiční pohádce o Honzovi a identifikovaly se s rolí krásné princezny. Dívky aktivnější povahy dávaly přednost netradiční pohádce o Lole. U této postavy se jim líbila dovednost jízdy na koni a znalosti bylin. Dívky i chlapci dokázali přesunout činnosti do reality v podobě povolání myslivec, dřevorubec, hajný, ošetřovatel zvířat, lékařka, magistra v lékárně, léčitel.

Tabulka 2 - Která postava z obou pohádek je aktivnější?

Matěj	Honza
Radim	Honza a Lola
Martin	Honza a Ledomor
Krištof	Honza
Tomáš	Lola
Karolína	Lola
Emma	Honza a Lola
Michaela	Honza a Ledomor
Julie	Honza a Lola
Monika	Honza a Lola

Děti za aktivní postavy určily postavy hlavní, které výrazně hýbaly dějem. Kromě jednoho chlapci určili za aktivní postavu Honzu. Dva chlapci určili za aktivní i dívku Lolu. Kromě jedné, všechny dívky určily za aktivní dívku Lolu společně s Honzou, dvě dívky určily pouze Lolu a jedna dívka označila Honzu s Ledomorem.

Tabulka 3 - Jakou vlastnost v pohádce, by měl/la mít postava?

	Muže	Ženy
Matěj	Vysoký, silný	Hezká
Radim	Hezký a musí jezdit na koni	Hodná
Martin	Musí každého přeprat	Krásná a milá
Krištof	Jezdí na koni a je silný	Hezká, hodná
Tomáš	Jezdí na koni a je hezky oblečený	Hezká, pracovitá, umí vařit
Karolína	Vysoký a hodný	Hodná a milá
Emma	Milý a má meč	Hezká
Michaela	Umí bojovat a přeprat draka	Krásná a má hezké šaty
Julie	Hodný, umí bojovat s nestvůrami	Hodná a hezká
Monika	Ochraňuje holky	Hezká a milá

Z tabulky jasně vyplývá, že u mužských hlavních postav chlapci za stěžejní vlastnosti označili sílu, odvahu, statečnost, urostlou postavu. Dívky k těmto vlastnostem přidaly ještě, že má muž být hodný a milý. Jedna dívka dodala, že muž má chránit holku. U hlavních ženských postav si chlapci i děvčata vystačili s označením milá, hodná, hezká. Jeden chlapec dodal, že ještě má být pracovitá a měla by umět vařit.

Při závěrečné diskuzi na otázky, jaké vlastnosti v pohádce by měla mít postava muže/ženy, byly odpovědi chlapců a dívek velmi odlišné.

Chlapci dávali přednost pouze mužským postavám, a to průřezově společenským žebříčkem. Většinou se jim líbila postava Honzy, protože zachránil princeznu, byl silný, kácel stromy a dokázal přeprat Ledomora. Pozitivní hodnocení si odnesla i postava pana krále v obou pohádkách. Chlapcům imponovaly vlastnosti krále, protože řídí svou zemi a může o všem rozhodovat. Také se jim líbila i negativně polarizovaná postava čaroděje Ledomora, který vlastnil kouzelný ledový meč. Domnívám se, že je to dáno tím, že hodně chlapců se bohužel identifikuje s hrdiny počítačových her, které doma hrají. Závislost na počítačových hrách je běžná už u předškolních dětí. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že počítačové hry se stávají problémem pro pedagogickou práci, a to především s chlapci. Při pozorování volné hry si velký počet chlapců hraje na počítačové hrdiny vybavené nejrůznějšími zbraněmi a nadpozemskými schopnostmi. Je dost těžké tyto děti zaujmout běžnými pohádkovými příběhy, protože je v nich méně násilí, méně zbraní a zastaralé technologické vymoženosti.

Dále také chlapci dávali přednost aktivním situacím, jako byl např. boj Honzy s Ledomorem nebo schopnost Honzy pokácet les. Chlapci za oblíbenou neurčili jedinou ženskou postavu. Oproti tomu děvčata označila za oblíbenou většinou postavu princezny, protože je krásná. Zeptala jsem se, co si představují pod pojmem krása u ženy. Tento pojem dívky mají spojený především s materiálními statky, princezna má krásné šaty a třpytící se korunu. Dvě dívky zmínily, že má hezkou postavu a je hubená. Také jim imponovalo, že princezna je dcera krále a královny, bydlí na zámku a má služebnictvo. Princeznu za oblíbenou hrdinku označily dívky s typicky femininními prvky. Dívky, které se vyznačují povahou s trochou prvku mužského, převážně dívky sportovního vzhledu i povahy se více ztotožňovaly s dívkou Lolou, líbilo se jim, že jezdí na koni a střílí z luku a praku. Imponovala jim i její znalost rostlin a dovednost vyrábět medikamenty. Tytéž dívky cca dva týdny předtím projevily sympatie k postavě Pipi Dlouhé Punčochy, kterou jsem jim četla před odpoledním odpočinkem. Některé dívky označily pozitivně i postavu Honzy, protože byl odvážný a silný. Také označily pozitivně vlastnosti kouzelných víl a Borové divoženky díky jejich nadpřirozeným schopnostem. V přesahu situace do reálného života bylo mým cílem, aby děti převedly některou činnost, kterou postavy vykonávaly do reálného života, třeba v podobě povolání. Toto děti pochopily a převedly činnost drvoštěpa Honzy na povolání myslivce, hajného a ošetřovatele zvířat. Dovednost dívky Loly vyrábět

medikamenty logicky převedly na povolání lékařky, „paní, která pracuje v lékárně“ a léčitelky. Ptala jsem se dětí, zda některé takové povolání/zaměstnání znají ze svého života. Jeden chlapec má maminku lékařku a tatínek se zabývá myslivostí a stará se o les, další dívka měla babičku, která dříve pracovala u záchranné služby, maminka dalšího chlapce je magistrou v lékárně.

3.6 Diskuze

Výsledky výzkumu ukázaly, že genderově netradiční pohádky u dětí předškolního věku vyvolávají rozporuplné reakce, pochopení příběhu je pro ně obtížné, jsou zmatené. Pokud je určitý prvek příběhu v nesouladu s jejich obvyklým výkladem, vyvolává u dětí obranné mechanismy. V naší společnosti jsou pohádky genderově stereotypní a tím dětem předkládají stereotypní rozdělení rolí ve společnosti. Ženské postavy v příběhu hrají pasivní roli, muži mají mnohem více příležitostí se v příběhu realizovat. Toto tvrzení mohu podložit pouze vlastním výzkumem uvedené skupiny dětí v jedné mateřské škole.

Jak děti obecně vnímají genderově netradiční pohádky, nemohu bohužel ničím podložit. V odborné literatuře jsem nenarazila na žádný výzkum, který by se zabýval konkrétně rozdělením genderových rolí v pohádkách. Během výzkumu jsem našla pouze jednu diplomovou práci, která se vlastnímu tématu trochu přiblížila. Je to diplomová práce Petry Vodrlindové na téma Genderová analýza čtyř pohádkových a příběhových knih pro děti. Petra Vodrlindová ve svém výzkumu uvedla, že v současné české společnosti zatím neexistuje žádný tlak na vytváření genderově korektní literatury. Petra Vodrlindová poukazuje na to, že tlak zvenku je klíčový pro případnou změnu kánonu. Použiji zde tvrzení Vodrlindové, že „tzv. vzdorné psaní“ musí být doplněno „vzdorným čtením“ (v překladu nabídka se podřizuje poptávce). Výzkum v této diplomové práci byl zaměřen na nabídku dětské literatury na českém trhu. Výsledkem výzkumu je, že v případě moderních příběhů byl prostor pro netradiční genderové a sociální role větší. Oproti tomu u klasických pohádkových příběhů, které byly přepracovány, si autoři některé aspekty přizpůsobili dle svých potřeb, ale genderové role nechali stereotypní a neměnné. Tady nalézám určitou souvislost s vlastním výzkumem, protože děti, které se účastnily mého výzkumu v mateřské škole, už přicházely s jasně genderově polarizovaným povědomím o mužských a ženských vlastnostech. Tyto zkušenosti měly pevně zakotvené především

z literatury pro děti a z televizních pohádkových příběhů, které jsou jim dostupné na knižním trhu a médiu. Přitom, jak dokládá výzkum Vodrlindové, dá se i klasická pohádka přepracovat moderním způsobem. Ve výzkumu je zmíněna televizní verze Popelky (Knotková – Čapková 2006 a).

Genderově netradiční pohádky u dětí vyvolávají rozporuplné pocity a nevědí jak daný příběh uchopit. To se mi bohužel potvrdilo i přesto, že jsem dětem některé genderově netradiční pohádky četla už před tímto výzkumem. Netradiční pohádky v nich vyvolávají rozpor, obsahují totiž prvky, se kterými se běžně nesetkávají, protože naše společnost je genderově strukturovaná. Je to ovlivněno i tím, že netradičních pohádek je velmi málo, je to nepatrný zlomek v počtu pohádkových příběhů.

4 Závěr

V této práci jsem se snažila shrnout poznatky, které se vztahují k problematice rozdělení genderových rolí v pohádkách. Zdůraznila jsem zde pohádkové příběhy jako jeden ze socializačních prostředků u dětí předškolního věku.

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jak děti předškolního věku vnímají kognitivní strategie pohádkových postav. Vlastní výzkum jsem porovnávala s poznatky, které jsem nasbírala v odborné literatuře. Zjistila jsem, že psychologický výklad pohádek je důležitý pro hlubší pochopení příběhu. Studium odborné literatury mi otevřelo docela jiný pohled na nejběžnější pohádky, ve kterých se ve skutečnosti řeší významné životní problémy a situace (sociální, biologické, rodinné potíže aj.).

Během výzkumu jsem zjistila, že předškolní děti vnímají společnost podle standardních genderových stereotypů, a to z důvodu, že jim je společnost v této podobě předkládá. Předškolní děti ve věku cca pět let měly pevně ukotvené představy o vlastnostech mužských a ženských hrdinů v příbězích. Ve věku pěti let jsou děti už silně ovlivněny různými literárními, televizními a mediálními příběhy. Co se týče těchto pohádkových příběhů, jsou téměř všechny klasicky genderově zaměřené a děti toto rozdělení mají pevně zažitě. Po předložení netradiční pohádky a diskuzí na téma aktivního hrdiny a rozdělení rolí jen málo dětí bylo ochotno připustit nějaké větší změny. Jen malé procento děvčat bylo ochotno vzít na milost verzi netradiční pohádky a její nezvyklé rozdělení rolí a neobvyklé vlastnosti hlavních hrdinů, především žen.

Dospěla jsem k názoru, že netradiční pohádky mají svůj význam, protože mají možnost ovlivňovat dětské myšlení v socializačním procesu už v útlém dětství. Hrají významnou roli v možnosti výchovného a socializačního působení na dítě. Pokud by se mi podařilo podobný výzkum ještě jednou uskutečnit, začala bych s dětmi mladšími - okolo tří let. Vhodné by bylo na určité skupině podobný výzkum několikrát opakovat. Tím by se vliv netradičních příběhů více posílil a výsledky by se možná posunuly opačným směrem a netradiční rozdělení genderových rolí by nesetkávalo s tak rozporuplnými reakcemi u dětí.

Výhod z oblastí socializačního a výchovného působení, které nám netradiční příběh předkládá, by bylo vhodné využít při pedagogické práci v předškolních a školských

zařízeních a v neposlední řadě také v rodinách. Je nezbytné netradiční pohádky předkládat dětem neustále, aby se jednou staly produktem našeho kulturního dědictví. Je to ale běh na dlouhou trať a bude dlouho trvat, než bude pojem tradiční a netradiční pohádka smazán.

5 Seznam Použité literatury:

ALLEN, Marotz. Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let, Praha: Portál, 2002. 187 s. ISBN 80-7178-614-4

ATKINSON, Rita. Psychologie. Praha: Portál, 2003. 752 s. ISBN 80-7178-640-3

BELOTTI, Elena Gianini. Hra, hračky a dětská literatura. 2000, Aspect (1): 22-30

BETTELHEIM, Bruno. Za tajemstvím pohádek: Proč a jak je číst v dnešní době. Praha: Lidové noviny, 2000. 335 s. ISBN 80-7106-290-1

ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2007. 655 s. ISBN 987-80-7367-273-7

ČERNOUŠEK, Michal. Děti a svět pohádek. Praha: Albatros, 1990. 187 s. ISBN 80-00-00060-1

DOLEŽALOVÁ, Lucie. Genderové stereotypy v pedagogické komunikaci v mateřské škole. Studia paedagogica: časopis Ústavu pedagogických věd FF MU Brno 1803-7437, ročník 14, č. 1 (2009), s. (165) -177

FRANZ, Marie-Louise von. Psychologický výklad pohádek. Praha: Portál, 1998. 182 s. ISBN 80-7178-260-2

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. Literatura pro děti. Praha: SPN, 1987. 288s.

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X

HAVLÍNOVÁ, Miluše; Vencálková, Havlová, Petrasová, Šprachtová. Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole. Praha: Portál, 2000. 220 s.

HELUS, Zdeněk. Osobnost a její vývoj. Praha: Univerzita Karlova, 2009. 103 s. ISBN 978-80-7290-396-2

JANOŠOVÁ, Pavlína. Dívčí a chlapecká identita. Praha: Grada Publishing, 2008. 285 s. ISBN 978-80-247-2284-9

JARKOVSKÁ, Lucie. Gender před tabulí. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Brno: Masarykova univerzita, 2013. 195 s. ISBN 978-80-7419-119-0, ISBN 978-80-210-6098-2

JŮVA, Vladimír. Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium. Brno: Paido, 2001. 118 s. ISBN 80-85931-95-8

KÁDNEROVÁ, Božena. Metodika literární výchovy v mateřské škole. Praha: SPN, 1984. 112 s.

KALNICKÁ, Zdeňka. Úvod do gender studies: Otázky rodové identity. Opava: Slezská univerzita, 2009. 119 s. ISBN 978-80-7248-528

KUCHARSKÁ, Anna; ŠVANCAROVÁ, Daniela. Beztarostné roky, kroky a krůčky předškolním věkem, poradenství pro rodiče. Scientia, spol. s r.o. pedagogické nakladatelství, 2004. 89 s. ISBN 80-7183-291-X

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X

MERTIN, Václav; GILLERNOVÁ, Ilona. Psychologie pro učitelky mateřské školy. Praha: Portál, 2010. 247 s. ISBN 978-80-7367-627-8

MIŠURCOVÁ, Věra; FIŠER, Jiří; FIXL, Viktor. Hra a hračka v životě dítěte. Praha: SPN, 1980. 143 s.

RENZETTI, Claire; CURRAN, Daniel. Ženy, muži a společnost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5

SMETÁČKOVÁ, Irena. Gender ve škole. Praha: Otevřená společnost, o.p.s, 2006. 67 s. ISBN 80-903331-5-X

SMETÁČKOVÁ, Irena. Příručka pro genderově citlivé poradenství. Praha: Otevřená společnost, o.p.s, 2007. 76 s. ISBN 978-80-87110-00-3

STREIT, Jakob. Proč děti milují pohádky. Praha: Baltazar, 1992. 79 s. ISBN 80-900307-4-2

TRPIŠOVSKÁ, Dobromila; VACÍNOVÁ, Marie. Ontogenetická psychologie. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 108 s. ISBN 80-7044-792-3

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0

VODRLINDOVÁ, Petra. Genderová analýza čtyř pohádkových a příběhových knih pro děti. Diplomová práce. Fakulta humanitních studií UK. 2007.

6 Seznam příloh

Příloha 1 – Jak Honza vyléčil princeznu

Příloha 2 – O odvážné Lole

7 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Odpovědi dětí.....	35
Tabulka 2 - Která postava z obou pohádek je aktivnější?	37
Tabulka 3 - Jakou vlastnost v pohádce, by měl/la mít postava?.....	38

Příloha č. 1

Jak Honza vyléčil princeznu

V jedné daleké zemi obklopené vysokými horami byl zámek, kde žil král s královnou a malou dceruškou, princeznou Beátou. Život v horách nebyl jednoduchý, vládl tam čaroděj Ledomor. Pod jeho vládou počasí bylo nestálé, jednou svítlo slunce, za chvíli se přihnala sněhová bouře, chladno a větrno tam bylo skoro pořád. Čaroděj měl ledový meč, jakmile se ohnal mečem, nastalo ledové a sněhové počasí, bouře a vichřice. Král byl starý a neměl sílu s Ledomorem neustále bojovat. V celém království nebyl jediný muž, který by se mu postavil. Zámek byl starý, ani okna pořádně netěsnila, a tak v zámku profukovalo ostošest. Princezna Beátka také pořád marodila, smrkala, kýchala, kašlala, hubená byla jako lunt, protože jíst nechtěla, ani lahůdky královských kuchařů ji nelákaly. Princezně už bylo šestnáct let a ne a ne se uzdravit, jak vyléčili jednu nemoc, vzápětí přišla další. Princezna chřadla a chřadla.

Král poručil svým sloužícím, aby se tedy vydali do světa hledat lékaře, který princeznu uzdraví. Sluhové se zeptali, jak poznají takového lékaře? Král povídá: „Opravdový lékař má před svým jménem slabiku DR, tak ho poznáte.“

Přijeli královští poslové na kraj jedné vesnice, kde začínaly hluboké lesy. Tam statný mladík kácel stromy a řezal je na polena. Mladík se jmenoval Honza Drvoštěp a byl lesníkem. Žil s maminkou v chalupě ve vesnici a staral se o les. Poslové seskočili z koně a ptají se Honzy, jak se jmenuje a co to dělá. Mladík povídá: „Starám se o les, aby byl zdravý, jsem Drvoštěp Honza.“ Jakmile sluhové zaslechli drrrr, poručili Honzovi: „Okamžitě musíš jít s námi královskou dceru uzdravit!“ Honza se podívil, ale řekl si, že se alespoň podívá do zámku. Jen se stavil doma a svačinu na cestu si zabalil. Přijeli do zámku, kde foukalo a zima tam byla k nesnesení. Přivedli Honzu k princezně, Honzovi se líbila a pomyslil si: „Akorát taková bledule hubená to je.“ Přišel král s královnou a poručili Honzovi, aby tedy vyléčil jejich dceru, když je ten drrrrvoštěp, tedy doktor. Teprve teď Honza pochopil, proč si ho sluhové spletli a že to s ním asi nevypadá moc dobře.

Co si měl Honza počnout? Posadil se v komnatě princezny a přemýšlel. Princezna se na něj usmívá a Honza povídá: „Princezničko, zimu tu máte, jak vám okna netěsní, spravím je.“ Jakmile byla okna opravená, v zámku začalo být tepleji a princezna se přestala třást zimou. Za chvíli Honza povídá: „Princezničko, tmu tu máte, jak je zahrada zarostlá a stromy tu zaclánějí, prořežu vaši zahradu, aby slunce mohlo svítit do oken.“ Za chvíli sluníčko prosvítlo princeznu komnatu a princezniče tváře zčervenaly. Princezna zavolala sloužící, že chce jít do zahrady na procházku. Seběhli se rodiče, sloužící i chůva a nevěřili svým očím, že princezna vstala z postele, a dokonce jde do zahrady. Všichni se shodli, že pan Drrovoštep je asi hodně dobrý a významný doktor. V zahradě si zatím Honza dopřává po kácení stromů svačinku, kterou měl z domova. Princezna se ptá, co to má dobrého, on povídá, že chleba s tvarohem. Princezna prosí, zda by jí té neznámé speciality dal ochutnat, kousne si a povídá, že nikdy takovou dobrotu nejedla a dojedla celý krajíc. Poté, co princezna pobrala sílu, začala pomáhat Honzovi se zahradou. Po celém království se roznesla zpráva, že Drvoštep Honza uzdravil princeznu! Zpráva se donesla i k čarodějovi Ledomorovi. Ten chtěl princeznu za ženu a nebylo mu po vůli, že král chtěl dát princeznu Honzovi. Rozhodl se o princeznu bojovat s Honzou Drvoštepem. Honza souhlasil, neměl sice kouzelný meč, ale měl sílu a byl mrštný a bystrý. Boj začal, Honza se párkrát ohnal a vyrazil Ledomorovi jeho kouzelný meč z ruky. Od té doby je kouzelný meč zamčen v tajné komnatě, která se odemyká jenom v zimě, kdy je zapotřebí chladného počasí. Honza si princeznu odvedl do své chalupy, kde společně hospodařili. Některé dny přijížděli do zámku, kde vyřídili královské povinnosti. V chaloupce na čerstvém vzduchu bylo princezně mnohem lépe než v obrovských komnatách zámku. S čarodějem Ledomorem uzavřeli dohodu, že čaroděj může vládnout se svým mečem, ale pouze v zimě, kdy je zapotřebí sněhu a ledu. Ten souhlasil, protože od té doby mohl navštěvovat zámek jako důležitý host a pochutnat i na laskominách, které se na zámku připravovaly.

O odvážné Lole

Bylo, nebylo jedno království obklopené krásnými lesy a čistými jezery. Na zámku žil král s královnou. Král byl hodný a spravedlivě vládl, královna byla milá a přívětivá a lidé v království je měli rádi. Jedna věc je ale trápila, nemohli se dočkat děťátka. Samou starostí král zestárl, protože komu jednou království předá, když děti nemá? I vydali se hledat pomoc do přírody v okolí, kde žily víly, které měly kouzelnou moc. Žily tam tři bytosti, luční a jezerní víla a borová divoženka. Ta poslední prý zná lék na každé trápení.

Borová divoženka žila v nejhlubším borovém lese, kam se lidská noha neodvážila vstoupit. V chaloupce z mechu a kapradí měla svou kouzelnou kuchyni s lektvary všech barev a chutí. Vybrala vhodný lektvar a dala jej královně k užívání, ten měl zaručit narození děťátka.

Netrvalo dlouho a královně se narodil princ Jan. Samou radostí se slavilo tři dny a tři noci, pozvali hosty z okolí i z dalekých zemí, pozvali luční a jezerní vílu. Jen na jednoho hosta zapomněli, na Borovou divoženku, která jim tak pomohla....,ale ta nezapomněla.... Luční víla dala princovi do vínku chytrost a dobrotu, ale než mohla promluvit víla jezerní, přihnala si to Borová divoženka ke kolébce a celá vztekla, že ji nepozvali, promluvila k princovi: Budeš nezuživý a marodný, že žádná princezna nebude tě chtít za muže a království nebude mít opět svého následníka. Všichni se polekali, královna omdlela. Promluvila ještě jezerní víla: Tvá nezuživost nepotrvá věčně, po dovršení osmnácti let příroda ti pomůže, i lásku svou najdeš.

Stalo se tak, jak Borová divoženka předpověděla. Princ Jan byl churavé dítě, tu kašel a rýma, jindy zase bolení břicha. Ani své dovednosti trénovat nemohl. Při dlouhé jízdě na koni se nachladil, meč v ruce sotva udržel. Co mu ale nebylo dáno na těle, to doháněl svojí chytrostí, neustále studoval a četl. Věděl mnoho o světě i o kralování a vedení své země. Starý král se velmi rmoutil, měl v plánu předat království silnému a statnému princovi. Rozhodli se královští rodiče, že povolají lékaře a šarlatány ze všech koutů světa, aby princovi pomohli. Starost o princovo zdraví se roznesla i mezi obyčejné lidi v podzámčí, kdo měl nápad, jak prince uzdravit, byl vítán.

V království blízko malého hliněného jezírka žil hrnčíř s dcerou Lojzičkou, které nikdo neřekl jinak než Lola. Žili v malém útulném stavení s hrnčířskou dílnou, obklopeném ovocným sadem a velkou zahradou. Tatínkovy malované hrníčky byly známé široko daleko.

Od malička byla Lola veselá a čiperná děvče. Od ostatních dívek ve vsi se lišila svým vzhledem, vlasy měla zrzavé jako liška a obličej samou pihu. Však se jí děti také kvůli jejím vlasům smály. Křičely na ní pozóóó: Hoří, hoří! Lola z toho ale nešťastná nebyla. Nejraději trávila čas v lese, kde znala každé místečko. Tatínek ji jako malou naučil vyrobit prak a luk. Zatímco si ostatní děvčata hrála s panenkami, Lola celé dny pobíhala po lese, šplhala po stromech, už v pěti letech dokázala lukem sestřelit šišku ze špičky smrku. Znala všechny stopy lesních zvířat. Jejím nejlepším kamarádem byl kůň Blesk, na kterém se vydávala na průzkum do hlubokých lesů. Také znala všechny bylinky a rostlinky, co v lese a na louce rostly. Věděla také, že není bylina, aby na něco nebyla. Zkoušela podle prastarých herbářů a lékařských knih vyrábět léčivé sirupy, kapky a masti. Její umění se rozkřiklo po vsi a lidé, kteří potřebovali uzdravit, často chodili k Lole pro radu a odcházeli s vhodnou medicínou.

Mezitím se na zámku střídali věhlasní doktoři už několik let, ale princovi pomoci nedokázali. Princ oslavil sedmnácté narozeniny a stále churavěl. Vyzkoušeli léky známé i méně známé, třeba dračí zuby utlučené s limetkovou šťávou, žabí hlen se zázvorem, flambované kobylince pokládali na břicho, ale stále nic. Šarlatáni zkoušeli protáhnout zlatý vlas Děda Vševěda jedním uchem tam a druhým ven, aby od bolení hlavy pomohl, zkoušeli vosí štípání do chodidel za úplňku, ale marně.

Svěřila se Lola tatínkovi, zda by její medicína nemohla princovi pomoci, tatínek ale řekl, že pro princův vybraný jazýček Lojziččina medicína stačit nebude, když si nevědí rady věhlasní doktoři. Lola si s princovým zdravím ale hlavu lámat nepřestala.

Lola oslavila sedmnácté narozeniny a v hlavě jí stále vrtalo zdraví prince. Netrvalo dlouho a Lola se na Bleskovi vydala na zámek s košíčkem plným lahodné medicíny. Strážce u brány, když uviděly zrzavou dívkou na černém koni, Lolu dále nepustily, nechtějí prý už žádné lektvary ani vidět. Naštěstí stará chůva, která prince vychovávala, stála opodál a košíček převzala. Věřila Lojzičce, že to myslí dobře.

Stará milá chůva každý den ráno míchala potají medicínu princí do čaje. Princí se blížily jeho osmnácté narozeniny. V zámku nebyl nikdo, kdo by si nevšimnul, jak mu nabývají síly a vrací se mu barva do tváře. Král s královnou nemohli uvěřit vlastním očím. Princ jezdil na koni, zacházel s mečem a síly měl na rozdávání. Konečně chůva prozradila své tajemství, komu princ vděčí za své uzdravení. Okamžitě povolali Lolu na zámek, aby jí poděkovali a obdarovali. Jakmile vstoupila Lola před prince a jeho rodiče, učarovala všem svojí nespoutanou a originální povahou. Lola s Janem se do sebe zakoukali a nebylo potřeba žádných darů. Největším darem byla jejich láska a síla přírody, která překonala letitou kletbu Borové divoženky. Na tu si už nikdo nevzpomněl, asi tam žije stále v chaloupce z mechu a kapradí, ale o pomoc ji už nikdo nežádá kvůli kouzlu, které vykonala. Zato do zámku se vrátila radost, chystala se veliká svatba Loly a Jana. Král měl konečně po starosti, předal království svému synovi, který měl po boku odvážnou a pracovitou ženu, která si vždy věděla se vším rady. Slavilo se sedm dní a sedm nocí, každý v království se radoval, že kletba byla překonána. Král Jan se svojí ženou kralovali moudře a všichni lidé je měli rádi.